

Cherepania M. T. Transcarpathian preschool education in the interwar period (1919–1938)

In the period of 1919–1938, the Transcarpathian lands belonged to the Czechoslovak Republic, so the Czech government's educational policy was implemented in the region. The new government's strategic activities in Subcarpathian Russia in the field of education were: increasing the number of preschool institutions, improving of the teachers' training, the content of educational work with preschool children updating, creating institutions for medical and social assistance to children and mothers, etc. Preschool education institutions (mother's schools, kindergartens, orphanages) were subordinated to the School Department and the Department of Social Welfare of the Civil Administration of Subcarpathian Russia (Uzhhorod) and the Ministry of Schooling and Public Education (Prague). According to the form of ownership and maintenance method, preschool institutions were divided into: state, rural, church, private. Kindergartens and orphanages in Subcarpathian Russia were subject to the requirements of Law XV "On Preschool Education", adopted in 1891 by the Austro-Hungarian government. The interwar period is characterized by an increasing in the network of preschool institutions (2.2 times) and the number of pupils involved in preschool (2.6 times); the opportunity to establish preschool education institutions and provide assistance to mothers and children of preschool age, except for the state, religious, public organizations, as well as individuals; large-scale activities for the organization of pedagogical circles, conferences for teachers to improve their professional skills; introduction of native language education and upbringing for children of Ruthenian, German, Czech Slovak, Hungarian population of the region. The activity of preschool and education institutions in national languages in Subcarpathian Russia, where representatives of different nationalities have lived compactly for centuries, testified to the democratic policy of the Czechoslovak authorities in meeting the needs for native language education and upbringing of preschool children in a multicultural region.

Key words: preschool education, preschool educational institutions, Transcarpathia, Czechoslovakia.

УДК 37(09) (410) "19/20"

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.83.44>

Черкашин С. В.

**ПОГЛЯДИ НІМЕЦЬКИХ НАУКОВЦІВ
НА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ УНІВЕРСИТЕТУ
В УМОВАХ ЗНАНЄВОГО СУСПІЛЬСТВА І ГЛОБАЛЬНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ**

Упродовж останніх десяти років відбулось формальне входження українських університетів до єдиного європейського освітнього і наукового простору в межах переходу до двоетапної університетської освіти (бакалаврату і магістратури). Однак повноцінне входження до цього простору потребує змістовних зрушень, зокрема суттєвого підвищення якості університетської освіти і науки, її інтернаціоналізації і максимального наближення до європейських і світових освітніх і дослідницьких стандартів. Досягнення цієї мети важко уявити без покращення фінансового стану університетської галузі в умовах довготривалої економічної кризи, вихід із якої ускладнюється зовнішніми і внутрішніми, об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Українська держава в особі законодавчої і виконавчої влади розробила низку заходів, спрямованих на покращення стану університетської освіти і науки, провідним із яких є розширення інституційної, зокрема фінансової, автономії університетів і форсоване впровадження в університетські структури ринкових механізмів. Реалізація цих заходів супроводжується скороченням державного фінансування, що змушує університети самостійно ухвалювати рішення, спрямовані на розв'язання фінансових, структурних, організаційних, кадрових та інших проблем у несприятливих економічних умовах. Ці рішення стосуються об'єднання університетів, оптимізації їхніх структур через скорочення професорсько-викладацького і технічного складу, зменшення навантаження викладачів, об'єднання академічних груп тощо. Ці досить болісні, однак необхідні заходи потребують обережності і збалансованості, оскільки існує загроза втрати галузю університетської освіти України її досить вагомим надбань. Ці міркування спонукають до внесення корективів у стратегію реформування і врахування передового досвіду провідних індустриальних держав, зокрема Німеччини.

Ключові слова: фінансування університетської освіти, інституційна автономія, впровадження ринкових механізмів, економізація освіти і науки, розмиття національної культури, ідентифікаційна криза, ринкова вартість освітніх послуг, стратегія реформування

Визначення подальших перспектив існування і розвитку українських університетів залежить від успішності реформування, яке здійснюється на засадах Закону України "Про вищу освіту" (2020) [3] і відповідних наказів Міністерства освіти та науки України. Ця стратегія реформування передбачає надання університетам більш широкої інституційної автономії і форсованого впровадження в систему університетської освіти ринкових механізмів, має на меті покращення фінансування цієї галузі за рахунок самих ЗВО. Покращення фінансування університетської галузі має сприяти підвищенню якості університетської освіти і науки, впровадженню в цій галузі світових і міжнародних стандартів і прискоренню інтеграції українських університетів у європейський освітній і науковий простір. На практиці реалізація цієї мети супроводжується скороченням державного фінансування університетської галузі і його вибірковістю (наданням фінансової підтримки найбільш рейтинговим університетам), спробами розширення університетської автономії і наданням їм широкої свободи для самостійного визначення своєї подальшої долі в процесі вирішення низки фінансових,

структурних, кадрових та інших проблем, посиленням між ними конкурентної боротьби за обмежені державні ресурси, наукові і педагогічні кадри, за абітурієнтів у несприятливих економічних умовах тощо. На нашу думку, реалізація стратегії реформування університетської освіти України потребує виваженого аналізу досвіду, накопиченого світовими лідерами в цій галузі, зокрема досвіду університетської освіти Німеччини.

Мета статті полягає в стимулюванні українських учених і чиновників до роздумів про стан і перспективи розвитку української університетської освіти з урахуванням закордонного досвіду реформування цієї галузі. Варто зазначити, що німецька університетська галузь наразі представлена 103-ма класичними та технічними університетами, у яких навчається приблизно 2,8 мільйона студентів, близько 300 000 із котрих є іноземними громадянами, що свідчить про її спроможність надавати високоякісну освіту, створювати сприятливі умови її отримання, відкривати перспективи успішного працевлаштування випускників тощо. Однак варто зазначити, що сучасний стан німецької університетської освіти характеризується наявністю певних невирішених проблем, як-от проблема фінансування університетів, яка повністю не подолана навіть у досить сприятливих для цього економічних умовах. Про цей факт свідчать наукові праці учасників німецького наукового дискурсу (М. Віммера [23], Д. Гофмана [13], Ф. Кітлера [15], П. Фукса [10], А. Деміровича [8], П. Пастернака [18], Ю. Цабєка [25] та ін.), які дають досить протилежні оцінки сучасному стану німецького університету, висловлюють різне бачення його місця і функцій у сучасному знаньовому суспільстві. Попри все різноманіття цих оцінок, німецька наукова громадськість сприймає університет як заклад і як систему, призначену для виконання найважливішої соціальної функції – функції вироблення і поширення знань, а також інших функцій, перелічених у Федеральному Рамковому законі про вищу освіту (ФРН) (розділ 1 § 2) [14], положення якого збігаються з положеннями Закону України “Про вищу освіту” (2020) [3].

Зазначимо, що незадоволення та занепокоєння німецької педагогічної спільноти і політиків викликають проблеми, пов’язані з певними глобальними процесами, які впливають на функціонування цієї галузі, як-от: 1) комерціалізація університетів; 2) звуження автономії цих закладів; 3) розмиття національної університетської культури; 4) невизначеність стосунків між університетом, освітою й економікою, з одного боку, і стосунків між викладанням і дослідженням – з іншого. Як відомо, ще на початку 1990-х рр. значний резонанс у міжнародних наукових колах викликало припущення канадського вченого Б. Рідінгса щодо логічного завершення історії тогочасного типу університету (“постісторичного університету” – за визначенням самого автора) через вичерпаність його наукового й освітнього потенціалу. Це припущення пролунало у відомій праці цього науковця під назвою “Університет у руїнах” (1996) [19] і має відголоски в сучасному німецькому й світовому науково-педагогічному дискурсі. Попри категоричні твердження про руйнацію університету як освітнього інституту, більшість німецьких науковців налаштована на перспективи розвитку університету, зокрема німецького, оптимістично, адже тривала історія цього закладу свідчить про його надзвичайну здатність до оновлення й адаптації до нових соціально-економічних і політичних умов, до адекватного реагування на нові цивілізаційні виклики.

Українські філософи І. Предборська і Д. Шевчук підтверджують цю здатність університету і характеризують його історію як процес постійного балансування між збереженням академічних традицій та економічними, політичними й культурними чинниками [1, с. 25] і зазначають, що в сучасних умовах на розвиток університету як інституції впливають чотири чинники, «чотири К», зокрема комерціалізація, комодифікація, корпоративізація та конкуренція [там само]. На комерціалізацію університетської освіти (як одну з головних тенденцій її розвитку) також указує нідерландський соціолог М. Рітцен у монографії “Шанс для європейських університетів, або Як уникнути кризи, що насувається” (2010) [20]. Учений обґрунтовує необхідність трансформації європейських університетів на “інноваційні ЗВО” через зростання небезпеки перетворення на професійно-технічні школи, вихолощення самого змісту університетської освіти, програшу європейських університетів у конкурентній боротьбі з американськими та далекосхідними університетами на глобальному ринку освітніх послуг в умовах швидких суспільних трансформацій і глобального поширення ІК-технологій. Усе це зумовлює пошук європейськими політиками та науковцями нових університетських моделей (“адаптивного”, “підприємницького”, “дослідницького” університету, “multiversity” та інших), які, на думку американської дослідниці М. Нуссбаум (2014), мають запобігти не тільки руйнації університету як закладу, а і руйнації демократичної держави [6]. На її думку, у знаньовому суспільстві спостерігається процес перетворення університетів на фабрики, які продукують не особистостей, а корисних для міжнародних корпорацій машин, сліпих виконавців їхньої волі, що несе загрозу західній демократії [там само].

Із цією позицією погоджуються також відомі німецькі науковці А. Демірович (2015) [8], П. Пастернак (2014) [18] і Ю. Міттельштрасс (1994) [17]. На думку українського філософа М. Зубрицької (2002) [4], процес оновлення сучасних класичних європейських університетів ускладнюється невизначеністю соціальної ролі й місця університету в модерному суспільстві, зумовленою невизначеністю природи самого суспільства в епоху глобалізації (див. Б. Рідінгс (1996) [19]). Польський філософ М. Квек посилається на Б. Рідінгса у його роздумах про “постісторичний університет” епохи глобалізації [5, с. 273], стверджуючи, що в цю епоху національна ідентичність, її виробництво, культивування та поширення вже не є пріоритетними завданнями модерного університету через денационалізацію самої національної держави. Як зауважив дослідник, будь-яке посилення на національні традиції, раціональність чи культуру втратило свою релевантність для суспільства в умовах нової глобалізації і посилення незалежності економіки

від політики [5 с. 274)]. Мислення сучасної інтелектуальної і політичної еліти економічними категоріями (конкуренції, прибутковості, масового споживання) і сповідання нею ринкових цінностей дозволяє успішно долати політичні розбіжності й національні кордони між державами, зокрема внаслідок розвитку й глобального розповсюдження нових ІКТ.

Варто зазначити, що сучасна європейська, зокрема німецька, наукова спільнота відкидає ідею відродження класичного (тобто гумбольдтівського) університету як охоронця скарбниці знань. У сучасних умовах значного зростання вартості освітніх і дослідницьких послуг очевидною стала необхідність перетворення класичного гумбольдтівського університету на ЗВО, свого роду комерційну структуру, що швидко і гнучко орієнтує пошук знань на потреби ринку й оперативно їх постачає на ринок освітніх та дослідницьких послуг, змінює пріоритетність предметів і спеціальностей, вилучаючи ті з них, які мають низьку ринкову вартість, не боячись руйнації єдності університетської науки й цілісного сприйняття дійсності.

Варто зауважити, що комерціалізація сучасного німецького університету, яка почалась у 1990-х рр. і триває досі, розв'язала проблему фінансування цього закладу лише частково та поставила перед університетом питання щодо подальших перспектив його розвитку й інституційної самоідентифікації, яке залишається й досі не визначеним, на що звертають увагу американські дослідники Х. Геймер і Р. Геймер у праці "Система вищої освіти Німеччини – камо грядеш?" [2]. Безумовно, варто погодитись із тим, що університет має розширювати свої функції, беручи участь у вирішенні глобальних проблем сталого розвитку людської цивілізації, однак, на наш погляд, попри глобалізаційні виклики, університет має зберегти свій національний характер, оскільки в іншому разі виникне загроза руйнації національної держави і самої нації. Видається, що до такого сценарію не готові ні німці, ні українці. А тому університет як навчальний заклад має виконувати функцію збереження та передання культурної спадщини нації, чим зберегти її та свою національну ідентичність. Однак виконання саме цієї функції ускладнюється через вилучення з переліку університетських спеціальностей т. зв. "орхідейних предметів", здебільшого гуманітарних, що розриває зв'язки між минулим, сучасним і майбутнім університету, науки, освіти й самої нації, тобто поглиблюється криза ідентичності університету.

Аналіз німецького досвіду розвитку університетів свідчить, що впровадження ринкових механізмів і структур, зокрема наглядових рад, налагодження договірних стосунків між університетами, з одного боку, і державою або бізнесом – з іншого, демонструють свою дієвість у певному контексті, однак стають недоречними в іншому (див. Д. Гоффманн, К. Нойманн (2003) [13, с. 28, 144]). Так, замість утворення юридичних, фінансових та кадрових умов для поступального розвитку німецьких університетів політичне управління цими закладами зводиться до визначення цілей та стандартів діяльності, її моніторингу, зокрема у сфері фінансування університетів, яке здійснюється з урахуванням заздалегідь розрахованої ефективності освітньої і дослідницької діяльності. Рішення німецьких політиків, що ухвалюються переважно на основі економічних і адміністративних міркувань, на думку університетських науковців, сприяють перетворенню університету на фірму, підприємство, майстерню або на "тривіальну машину" за типом водяного нагрівача, як зазначив П. Фукс [10, с. 92].

П. Фукс зауважує, що на відміну від політиків, які оцінюють ефективність діяльності університетів, використовуючи функціональний підхід до розв'язання завдань у цій галузі, наукова громадськість виходить із розуміння неможливості математичного обчислення, прогнозування процесу продукування наукових знань, розрахунку досягнення певних результатів наукових досліджень заздалегідь. На думку П. Фука, наукова та освітня діяльність ЗВО залежать від творчості, допитливості, діалогу та взаємодії науковців різних галузей. Тим не менш нові управлінські структури планують те, що, на думку освітян і науковців, не можна планувати і чим не можна керувати без урахування власної внутрішньої логіки розвитку й алгоритму життєдіяльності університетів. На цей факт указує М. Віммер і зазначає, що комерціалізація університетської галузі актуалізує питання визначення меж автономії німецьких університетів, на яке німецькі науковці і педагоги дають дві діаметрально протилежні відповіді. З одного боку, вони не виключають можливості розширення автономії університетів через упровадження ринкових механізмів, з іншого боку, побоюються втрати університетами навіть залишків корпоративної свободи через утворення абсолютно нової залежності цих закладів від імперативів ринку і впливу держави [10, с. 8]. Утрата автономії може призвести до зникнення провідних для університетів принципів єдності та свободи наукових досліджень і викладання, оскільки наука прагне до прибутковості і ринкової корисності, а дослідження керуються суто вартістю продукту і своєю здатністю до вирішення певних проблем.

У контексті цієї ситуації виникають фундаментальні питання щодо можливості оцінювання процесів набуття освіти взагалі, визначення кількісних параметрів якості науки та освіти, які стають об'єктами вимірювання і контролю. Зокрема, ідеться про такі питання: щодо можливості підвищення ефективності освіти, виявлення її недоліків; про зміст поняття "освіта", вимір її якості і визначення критеріїв такого вимірювання; про наслідки отождолення шкіл та університетів із фабриками, що виробляють освітні продукти масового споживання; про приховані стратегії зовнішнього втручання в освітній і науковий процеси; про наслідки впливу на якість університетської науки й освіти через процедуру зовнішнього оцінювання і можливість вироблення схеми оцінювання, яка забезпечує тільки оцінку без схематизації та стандартизації; щодо взаємозв'язку між оцінкою успішності і контролем за нею у вигляді оцінок, звітів про викладання

і досягнення мети навчання; про можливість ототожнення нової технології управління і плану педагогічного розвитку, спрямованого на вдосконалення навчального процесу, збільшення освітнього та наукового потенціалу університетів та використання ними власних ресурсів у межах здійснення наукової та освітньої політики. На думку М. Віммера [23], відповіді на ці питання мають давати самі дослідники та викладачі, а не політики.

Сьогодні, після чергового оголошення в німецьких університетських колах факту «смерті» університетської ідеї Гумбольдта, можна стверджувати, що старий *universitas litterarum*, установа, яка втілює єдність і сукупність усіх знань, є історично застарілим, оскільки, за твердженням М. Віммера [23], знання вже не є сукупністю, а є диференційованою множиною і є гетерогенним, без внутрішньої єдності і згуртованості. У сучасних умовах, як зазначив Ю. Міттельштрасс, має відбутись відхід від концепції повного університету і вигнання з нього “привидів політики вищої освіти”, як-от “єдність педагогічної освіти”, “фантом багатопрофільної політехнічної вищої освіти” і “полк фахової дидактики і дидактики вищої школи” [17, с. 236]. Однак попри неодноразові заяви про смерть В. Гумбольдта і про розрив із його ідеєю університету, гумбольдтівська концепція університету є засобом критичного аналізу спроб “економізувати” університет і посилити контроль над ним із боку держави, а її основні компоненти застосовуються для діагностування стану університетської освіти і визначення перспектив її розвитку.

Варто зазначити, що дискурс про економізацію освіти та її перетворення на товар (див. Р. Ломанн, Р. Рілінг (1998) [16]) і комерціалізацію науки (див. М. Вінгенс (1998) [24]), Д. Гоффманн, К. Нойманн (2003) [13]) став наразі більш жвавим і диференційованим. У нинішній дискусії економічний складник, як правило, або демонізується і протиставляється освіті і науці, або зводиться до упровадження в університетських структурах ринкових механізмів як запоруки подальшого ефективного функціонування. Однак зв'язок між університетом та економікою не є чимось абсолютно новим і унікальним і не має розглядатись як нова панацея, здатна врятувати його від гибелі. Так, на думку Ю. Цабєка, економічний складник у діяльності університету варто сприймати серед решти її елементів чимось “акцидентальним”, тобто другорядним [25, с. 55]. Й. Белльманн доводить, що без економічних міркувань неможливе розв'язання певних педагогічних проблем [7], а М. Віммер [23] указує на всю безпідставність старої опозиції між освітою та економікою. За теорією Ж. Дерріди [86], знання та освіта в певному сенсі також підкоряються законам економіки, а економізація властива інтелектуальним структурам самої нашої культури.

Зауважимо, що сучасні глобалізаційні процеси і формування знанневого суспільства призвели до змін у ставленні до знань та науки та їх інтерпретації, до розробки нової концепції освіти й університету, переосмислення завдань наукової діяльності і викладання. У цьому суспільстві знання стають усе більше домінантним чинником його розвитку і не сприймаються як відображення реальності. Усе більшої вагомості набуває їхня вартість, що обчислюється з точки зору корисності і функціональності, здатності до вирішення певних проблем (див. Н. Штер (1999) [22], А. Шефер, М. Віммер (1999) [21]). Корисними для подальшого життя індивіда знаннями вважаються не ті, що є вагомими для його особистого життя, а ті, яких індивід потребує для свого виживання, тобто актуальні та функціональні. Виховне значення знань зміщується від змістовного складника в бік функціональної корисності, від індивідуальної споживної вартості до мінової вартості на ринку праці [21], що має певні наслідки для освіти (див. Й. Гільпела (2003) [12]; М. Віммер (2003) [234]), а також для позиціонування університету (див. Й. Гільпела (2001) [11]). На думку М. Вінгенса, місію університету варто відтепер убачати в наданні такої наукової освіти, яка формує адекватні навички ситуаційного судження, що спираються на знання, які однак не можна механічно замінити навичками. Варто зазначити, що вузько утилітарний підхід до набуття знань, заснований суто на корисності або ринковій вартості, відкидання концептуальних наукових критеріїв остаточно руйнує єдність досліджень і навчання, яка в перспективі стане абсолютно зайвою [25, с. 88].

Висновки. Виходячи з цих міркувань, М. Віммер [23] вважає, що сучасна криза університету здається кризою знань та освіти і спричинена політичними та економічними проблемами. Тому її подолання потребує розробки перспективних концепцій університету на тлі виникнення нових взаємозв'язків між знаннями, освітою, дослідженнями та викладанням. Ніхто із сучасних німецьких науковців не стверджує, що конкретні елементи ідеї В. фон Гумбольдта мають бути остаточно списані як непотрібні, оскільки свобода досліджень і навчання, а також їх єдність, виховання особистості у спільній науково-дослідницькій праці все ще видаються багатьом науковцям вічними цінностями. Але варто усвідомити той факт, що свобода дослідження та викладання, а також їх комунікативна матриця та взаємозв'язок мають бути переглянуті. Наразі університет, зокрема український, продовжує функціонувати як заклад, який більше не задовольняє всі вимоги і потреби сучасного суспільства, а тому щоб вижити, він має керуватись у своїй діяльності міркуваннями доцільності і функціональності. Упровадження в систему університетського управління ринкових механізмів є неминучим, однак орієнтація на потреби і вимоги ринку має бути збалансованою, такою, що залишає простір для гуманітарних і не завжди затребуваних на ринку спеціальностей, зокрема педагогіки, філології, філософії тощо, без яких університет перестане бути скарбницею національної культурної спадщини і закладом, який формує еліту нації. Лише у разі збереження своєї національної ідентичності він матиме майбутнє, знов стане «місцем можливого, проте не прогнозованого і не передбачуваного, але неможливо можливого, міркування про неможливе», як зазначив Ж. Дерріда [9].

Використана література:

1. Феномен університету в контексті “суспільства знань” : монографія (рукопис) / В.П. Андрущенко, І.М. Предборська, Є.А. Пінчук, І. В. Степаненко та ін. Київ, 2014. 256 с.
2. Геймер Х., Геймер Р. Система высшего образования в Германии – камо грядеши. *Реформы и инициативы для XXI века. Образование и наука.* 1999. № 2/3. С. 6–16.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 26.10.21)
4. Зубрицька М. Ідея Університету: Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис, 2002. 304 с.
5. Квек М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад. *Ідея Університету* : Антологія / упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис. 2002, С. 267–295.
6. Нуссбаум М. Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки / пер. с англ. М. Бендет ; под науч. ред. А. Смирнова ; Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. 192 с.
7. Bellmann J. Knappheit als Bildungsproblem. Die Konstruktion des ökonomischen Diskurs Allgemeiner Pädagogik. Weinheim. 2001. 355 S.
8. Demirović A. Wissenschaft oder Dummheit? Über die Zerstörung der Rationalität in den Bildungsinstitutionen Eine Veröffentlichung der Rosa-Luxemburg-Stiftung VSA: Verlag. Hamburg. 2015. 269 S.
9. Derrida J. Falschgeld. Zeit geben I. München, Wilhelm Fink. 1993. 567 S.
10. Fuchs, P. Hochschulen in Trivialmaschinen. 2002. In: taz Nr. 6926 vom 10.12.2002: 15. URL: <https://abo.zeit.de/> (Zugriff vom 20.10.2019)
11. Hilpelä J. Die neoliberalistische Invasion Finnlands – am Beispiel der Bildungspolitik. 2001. S. 186–198. In: Dietrich Hoffmann/Kathrin Maack-Rheinländer (Hg.). ökonomisierung der Bildung. Die Pädagogik unter den Zwängen des „Marktes“. Weinheim/Basel/Berlin.
12. Hilpelä, J. Welche moralischen Einstellungen erwirbt man in neoliberalistisch geprägten Bildungsinstitutionen? 2003. S. 131–142. In: Dietrich Hoffmann/Karl Neumann (Hg.). ökonomisierung der Wissenschaft. Forschen, Lehren und Lernen nach den Regeln des „Marktes“. Weinheim/Basel/Berlin,
13. Hoffmann D., Neumann K. (Hg.). ökonomisierung der Wissenschaft. Forschen, Lehren und Lernen nach den Regeln des „Marktes“. Weinheim/Basel/ Berlin. 2003. 389 S.
14. HRG 1998 Text des Hochschulrahmengesetzes in der Fassung des Vierten Gesetzes zur Änderung des Hochschulrahmengesetzes vom 20. August 1998 (BGBl. I S. 2190). <http://www.iv.tu-berlin.de/comm/ak/Dokumente/Gesetze/Verordnungen/HRG98.pdf> (18.01.05) (Zugriff vom 21.04. 18).
15. Kittler F. Das Subjekt als Beamter. 1988. S. 401–420. In: M. Frank/G. Raulet/W.v. Reijen (Hg.). Die Frage nach dem Subjekt. Frankfurt/Main.
16. Lohmann I., Rilling R. Die verkaufte Bildung. Kritik und Kontroversen zur Kommerzialisierung von Schule, Weiterbildung, Erziehung und Wissenschaft. Opladen. 2002. 355 S.
17. Mittelstraß J. Die Weisheit hat sich ein Haus gebaut. Die europäische Universität und der Geist der Wissenschaft. 1994. S. 63–87. In: Mittelstraß J. Die unzeitgemäße Universität. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1. Aufl.
18. Pasternack P. Qualitätsstandards für Hochschulreformen. Eine Auswertung der deutschen Hochschulreformqualitäten in den letzten zwei Jahrzehnten. Bielefeld, UniversitätsVerlag Webler. 2014. 565 S.
19. Readings. B. The University in Ruins. Harvard University Press. 1997. 256 pp.
20. Ritzen J. M. M. A Chance for European Universities: Or, Avoiding the Looming University Crisis in Europe. Amsterdam, Amsterdam University Press. 2010. 224 pp.
21. Schäfer A., Wimmer M. (Hg.). Identifikation und Repräsentation. Opladen. 1999. 280 S.
22. Stehr N. Arbeit, Eigentum und Wissen. Zur Theorie von Wissensgesellschaften. Suhrkamp. Frankfurt/Main. 1994.
23. Wimmer. M. Die überlebte Universität. Zeitgemäße Betrachtungen einer „unzeitgemäßen“ Institution. 2005. S. 19–43. In: Andrea Liesner/Olaf Sanders (Hg.) Bildung der Universität. Beiträge zum Reformdiskurs. transcript Verlag, Bielefeld.
24. Wingens M. Wissensgesellschaft und Industrialisierung der Wissenschaft. Wiesbaden. 1998. 191 S.
25. Zabeck J. Das ökonomische als Element einer Theorie der Universität. 2003. S. 43–60. In: Dietrich Hoffman/Karl Neumann (Hg.). ökonomisierung der Wissenschaft. Forschen, Lehren und Lernen nach den Regeln des „Marktes“. Weinheim/Basel/Berlin.

References:

1. Andrushchenko V. (2014) Fenomen universytetu v konteksti “susylstva znan”: monohrafiia (rukopys) [The phenomenon of the university in the context of the “knowledge society”] / [V.P. Andrushchenko, I.M. Predborska, Ye.A. Pinchuk, I. V. Stepanenko ta in.]. Kyiv. 256 s. [in Ukrainian]
2. Geymer H., Geymer R. (1999) Sistema vysshhego obrazovaniya v Germanii – kamo gryadeshi. Reformy i initsiatyvy dlya XXI veka [The higher education system in Germany – quo vadis? Reforms and Initiatives for the 21st Century]. Obrazovanie i nauka. 1999. № 2/3. С. 6 – 16. [in Russian]
3. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”] (2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (data zvernennia: 26.10. 21) [in Ukrainian]
4. Zubrytska M. (2002) Ideia Universytetu: Antolohiia [The idea of the University: Anthology] / Uporiad.: M. Zubrytska, N. Babalyk, Z. Rybchynska; vidp. red. M. Zubrytska. Lviv: Litopys. 304 s. [In Ukrainian]
5. Kviek M. (2002) Natsionalna derzhava, hlobalizatsiia ta Universytet yak modernyi zaklad. Ideia Universytetu [Nation-state, globalization and the University as a modern institution]: Antolohiia / Uporiad.: M. Zubrytska, N. Babalyk, Z. Rybchynska; vidp. red. M. Zubrytska. Lviv. Litopys. S. 267 – 295. [in Ukrainian].
6. Nussbaum, M. (2014) Ne radi prybyly: zachem demokratiy nuzhnyy humanitarnyye nauki [Not for the Profit: Why Democracy Needs the Humanities] [Tekst] / per. s angl. M. Bendet; pod nach. red. A. Smirnova; Nats. issled. un-t “Vysshaya shkola ekonomiki”. M.: Izd. dom Vyishey shkoly ekonomiki. 192 s. [in Russian]
7. Bellmann, J. (2001). Knappheit als Bildungsproblem. Die Konstruktion des Ökonomischen im Diskurs Allgemeiner Pädagogik. [Scarcity as an educational problem. The construction of the economic in the discourse of general pedagogy]. Weinheim. 355 S. [in German]

8. Demirović, A (2015). Wissenschaft oder Dummheit? Über die Zerstörung der Rationalität in den Bildungsinstitutionen [Science or stupidity? About the destruction of rationality in educational institutions]. Eine Veröffentlichung der Rosa-Luxemburg-Stiftung VSA: Verlag. Hamburg. 269 S. [in German]
9. Derrida, J. (1993). Falschgeld [Counterfeit money]. München, Wilhelm Fink. 567 S. [in German]
10. Fuchs, P. (2002). Hochschulen in Trivialmaschinen [Universities into trivial machines]. In: taz Nr. 6926 vom 10.12.2002: 15. URL: <https://abo.zeit.de/> (Zugriff vom 20.10.2019) [in German]
11. Hilpelä, J. 2001. Die neoliberalistische Invasion Finnlands – am Beispiel der Bildungspolitik [The neoliberalist invasion of Finland – using the example of education policy]. S. 186–198. In: Dietrich Hoffmann/Kathrin Maack-Rheinländer (Hg.). Ökonomisierung der Bildung. Die Pädagogik unter den Zwängen des „Marktes“. Weinheim/Basel/Berlin. [in German]
12. Hilpelä, J. (2003). Welche moralischen Einstellungen erwirbt man in neoliberalistisch geprägten Bildungsinstitutionen? [Which moral attitudes do they acquire in neoliberalist educational institutions?] S. 131–142. In: Dietrich Hoffmann/Karl Neumann (Hg.). Ökonomisierung der Wissenschaft. Forschen, Lehren und Lernen nach den Regeln des “Marktes”. Weinheim/Basel/Berlin. [in German]
13. Hoffmann, D./Neumann, K. (Hg.). (2003). Ökonomisierung der Wissenschaft. Forschen, Lehren und Lernen nach den Regeln des “Marktes” [Economizing science. Research, teaching and learning according to the rules of the “market”]. Weinheim/Basel/Berlin. 389 S. [in German]
14. HRG 1998. Text des Hochschulrahmengesetzes in der Fassung des Vierten Gesetzes zur Änderung des Hochschulrahmengesetzes vom 20. August 1998 [HRG 1998. Text of the higher education framework law in the version of the fourth law amending the higher education framework law of August 20, 1998] (BGBl. I S. 2190). URL: <http://www.iv.tu-berlin.de/comm/ak/Dokumente/Gesetze/Verordnungen/HRG98.pdf> (Zugriff vom 18.01.05). [in German]
15. Kittler, F. 1988. Das Subjekt als Beamter. [The subject as an official] S. 401–420. In: M. Frank/G. Raulet/W.v. Reijen (Hg.). Die Frage nach dem Subjekt. Frankfurt/Main. [in German]
16. Lohmann, I. / Rilling, R. (Hg.) (2002) Die verkaufte Bildung. Kritik und Kontroversen zur Kommerzialisierung von Schule, Weiterbildung, Erziehung und Wissenschaft [Sold education. Criticism and controversy about the commercializing schools, further education, upbringing and science]. Opladen. [in German]
17. Mittelstraß J. (1994) Die Weisheit hat sich ein Haus gebaut. Die europäische Universität und der Geist der Wissenschaft [Wisdom has built a house for itself. The European University and the Spirit of Science]. S. 63–87. In: Mittelstraß J. Die unzeitgemäße Universität. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1. Aufl. [in German]
18. Pasternack, P. (2014). Qualitätsstandards für Hochschulreformen. Eine Auswertung der deutschen Hochschulreformqualitäten in den letzten zwei Jahrzehnten [Quality standards for higher education reforms. An evaluation of the reform qualities of German higher education in the last two decades]. Bielefeld, UniversitätsVerlag Webler. 565 S. [in German]
19. Readings, B. (1997). The University in Ruins. Harvard University Press. 256 pp. [in English]
20. Ritzen, J. M. M. (2010). A Chance for European Universities: Or, Avoiding the Looming University Crisis in Europe. Amsterdam, Amsterdam University Press. 224 pp. [in English]
21. Schäfer, A. / Wimmer, M. (Hg.) (1999). Identifikation und Repräsentation [Identification and representation]. Opladen. 426 S. [in German]
22. Stehr N. (1994) Arbeit, Eigentum und Wissen. Zur Theorie von Wissensgesellschaften [Work, property and knowledge. On the theory of knowledge societies]. Suhrkamp. Frankfurt/Main. 622 S. [in German]
23. Wimmer. M. (2005) Die Überlebte Universität. Zeitgemäße Betrachtungen einer “unzeitgemäßen” Institution [The survived university. Contemporary considerations of an “out of date” institution]. S. 19–43. In: Andrea Liesner/Olaf Sanders (Hg.) Bildung der Universität. Beiträge zum Reformdiskurs. transcript Verlag, Bielefeld. [in German]
24. Wingens, M. (1998). Wissensgesellschaft und Industrialisierung der Wissenschaft [Knowledge society and industrialization of science]. Wiesbaden. 337 S. [in German]
25. Zabeck, J. (2003). Das Ökonomische als Element einer Theorie der Universität [The economy as an element of a university theory]. S. 43–60. In: Dietrich Hoffman/Karl Neumann (Hg.). Ökonomisierung der Wissenschaft. Forschen, Lehren und Lernen nach den Regeln des “Marktes”. Weinheim/Basel/Berlin. [in German]

Cherkashyn S. V. The views of German scientists on the ways of overcoming the crisis of the university in the conditions of knowledge society and global civilization challenges

Over the last ten years, Ukrainian universities have formally joined the common European educational and scientific space within the framework of the transition to a two-stage university education (bachelor and master studies). However, full entry into this space requires significant substantive changes, in particular a significant improvement of the university education and science quality, internationalization of the universities and their maximum approximation to European and world educational and research standards. Achieving this goal is difficult to imagine without improving the conditions of financing the university branch in conditions of the long-term economic crisis, which overcoming is complicated by external and internal, objective and subjective factors. The Ukrainian state, represented by the legislature and the executive, has developed a number of measures aimed at improving the state university education and science financing by means of expansion of university institutional and financial autonomy and especially by means of the forced introducing market mechanisms into university structures. The implementation of these measures is accompanied by reducing state financing that in fact forces universities to make their own decisions aimed at solving financial, structural, organizational, personnel and other problems in adverse economic conditions. These decisions concern downsizing universities, optimizing their structures by reducing teaching and technical staff, reducing the workload of teachers and academic groups and so on. These quite painful, but in general necessary measures need to be careful and balanced, as there is a threat of losing significant assets of the university education sector of Ukraine. These considerations stimulate adjusting the reform strategy and taking into account the best practices of the leading industrialized nations, in particular of Germany.

Key words: *financing university education, institutional autonomy, introducing market mechanisms, economization of education and science, blurring of national culture, identification crisis, market value of educational services, reform strategy.*